

FRANC KRAMAR IN NJEGOVA ZBIRKA »IŽANSKEGA IN DRUGEGA NARODNEGA BLAGA«

MONIKA KROPEJ

V članku je predstavljen skladatelj Franc Kramar iz Matene pri Igu na Dolenjskem predvsem kot nabiralec pripovednega izročila. Ljudske pesmi je začel zapisovati že v mladosti, ob tem pa je nabiral tudi drugo gradivo, še posebej ljudske pravljice in povedke, anekdote, šaljive zgodbe, zagovore, ljudske molitve, ljudske vraže in prerokovanja, pregovore, uganke in otroške igre. Nabrano izročilo je nameraval izdati v samostojni zbirki Ižansko in drugo narodno blago. Po navsote in priporočilo se je obrnil na pravnika ter mladinskega in humorističnega pisatelja Frana Milčinskega. Milčinski je priporočil natis tega gradiva, ki mu je bilo oddano v pogled leta 1914, toda objavo je preprečila prva svetovna vojna. Ključne besede: ljudska pesem, ljudska pravljica, ljudska povedka, pripovedništvo, anekdota, šaljiva zgodba, nabiranje ljudskega izročila.

The author analyzes the work of composer Franc Kramar from Matena by Ig in Lower Carniola, focusing primarily on his role of a collector of folk narratives. As a youth, Kramar started to record on paper folk songs along with other material, especially folktales, anecdotes, humorous stories, invocations, folk prayers, folk believe, prophecies, riddles, and children's games. Intending to publish this material in a publication with the title Ižansko in drugo narodno blago (Oral Tradition from Ig and Other Regions), he sought advice and recommendation from lawyer and author of humorous and children's stories Fran Milčinski. Upon examining the material submitted by Kramar in 1914 Milčinski wrote a recommendation, but the onset of the First World War prevented the printing of the book.

Keywords: folk song, folktale, folk narrative, anecdote, humorous story, collecting folk heritage.

Na začetku 20. stoletja, ko je bila avstro-ogrska monarhija že v zadnjih letih svojega obstoja, je bil na področju znanosti in kulture organiziran širokopotezno zasnovan načrt za objavo obsežne knjižne zbirke avstrijskih ljudskih pesmi z napevi.¹ Nabiranje je spodbudil vseučiliški profesor klasične filologije in minister za uk in bogočastje na Dunaju Wilhelm Hartel. Za urednika slovenskega dela zbirke je bil izbran dr. Karel Štrekelj, ki mu je bila zaupana tudi sestava nabiralnega odseka, kamor so bili leta 1905 izvoljeni Matija Hubad za Gorenjsko, Fran Milčinski za Dolenjsko, Anton Štritof za Notranjsko, Josef Križman za Istro, Ivan Kokošar za Goriško, Janez Scheinigg za Koroško, Josef Tominšek za jugozahodno Štajersko, Gabriel Majcen za severovzhodni del Štajerske, za glasbenega redaktorja je bil določen Matija Hubad [Kropej 2001: 76]. Zapisovalci ljudskih pesmi iz vse Slovenije so Odboru za nabiranje slovenskih narodnih pesmi (OSNP) pri Slovenski matici poslali bogato gradivo, tako je bilo ob koncu zbranih blizu 10.000 pesmi z napevi [Kumer 1959: 203].

¹ Prispevki o tej akciji so zbrani v *Traditiones* 34 (1), 2005.

Slika 1: Franc Kramar leta 1931, v času službovanja na Poljanah [Arhiv GNI ZRC SAZU].

Med najmarljivejšimi zbiralci slovenskih ljudskih pesmi z napevi je bil glasbenik Franc Kramar iz Matene pri Igu (1890–1959), kjer je imel kmetijo in družino, sicer pa je bil organist in cerkovnik najdlje v Tomišlju in Poljanah pri Škofji Loki. Z zbiranjem je začel že vsaj leta 1908, ko ga je za to navdušil članek v *Mohorjevem koledarju* »Nabirajte narodne pesmi« [Kumer 1959/60]. Od mladostnih let pa do smrti je zbral veliko zbirko ljudskih pesmi, ki jih je zapisoval v narečju in z melodijami. Poleg tega pa je nabral tudi precej gradiva s področja ljudskega pripovedništva in drugega izročila, tako iz okolice Iga kakor tudi iz drugih delov Slovenije, predvsem z Gorenjske, Dolenjske, Štajerske in Bele krajine. Zbral je 4861 pesmi z napevi [Kumer 1959/60: 14], kar je največ od vseh zbiralcev, ki so tedaj zbirali ljudske pesmi in jih pošiljali OSNP.

Gradivo je pošiljal Matičinemu odboru za zbiranje narodnih pesmi z napevi, dopisoval si je s Franom Milčinskim, ker je zbral pesmi predvsem na Dolenjskem, sodeloval je tudi z Matijo Hubadom, ki je urejal napeve pesmi. Seveda pa je pisal tudi Karlu Štreklju, ki je bil glavni urednik slovenskega dela zbirke *Avstrijskih narodnih pesmi* in je njegove zapise pesmi objavil tudi v zbirki *Slovenske narodne pesmi* (1895–1923). Prvo ohranjeno pismo Štreklju je datirano z dnem 4. september 1911, torej le slabo leto pred Štrekljevo smrtjo. Ohranjenih je skupaj 11 dopisov, zadnjo dopisnico je Štrekelj odposlal 29. marca 1912 [Matičev 1962: 232]. Iz prvega Kramarjevega pisma Štreklju – z dne 4. 9. 1911 – lahko razberemo veliko vnemo, s katero je – tedaj enaindvajsetletni Franc Kramar – zbral ljudske pesmi. Takole piše med drugim:

Zdaj pa še nekaj! Zadnjič sem govoril z gosp. Hubadom, pa je rekel da zdaj najbrž bodo že vse pesmi ozir. napevi kmalu pobrani, da bodo mogoče kmalu ustavili nabiranje. Jaz sem si pa mislil: Oh kako se motite Matija! Pesem, ako jih je prav že okolu 7. oz. 8. tisoč, jih še polovica ni pobranih (kar se tiče napevov posebno ne!) ker je še na stotine vasi po Slovenskem v katere še nihče s tem namenom pogledal ni! Jaz bi dejal to-le: Ker smo se že lotili tega – čeprav zelo težavnega – nabiranja doženimo do konca! Ker jaz glavo stavim, da je med ljudstvom še toliko napevov ozir. pesmi, da jih v petih letih ne poberemo vse! Jaz ki sem že mnogo hribovskih vasi v

ta namen obredel, sem spredidel da mnogokrat v sosedni župniji – in celo vasi! – znajo sploh druge nar. pesmi in pa tudi variante katere zaslužijo ponovnega zapisa! To bi bilo namreč nekaj velicega, imenitnega, ko bi se dalo pobrati iz vseh vasi in vasic kar bi bilo mogoče !...! Ker imam pa jaz čas in veliko preveliko veselje do tega, (da gredoč kaj tudi našo zemljo ogledam), zato bi pa jaz Vas prosil, da bi mi dovolili še nadaljevati nabiranje, ker vem še najmanj za 100. pevcev in pevk kjer še nisem bil. Zato prosim da bi me Vi podpirali i nadalje še s kakimi koristnimi nasveti itd. Da bi vstrajal i še nadalje. Pripravljen sem pa jaz nabirati magari tudi še pet let, ker moje veselje bo, ako bom mogel končno reči: Naredil sem, kar je bilo v moji moči. [Matičetov 1962: 233–234]

Kakor omenjeno, je Franc Kramar nabiral tudi drugo – predvsem ljudsko pripovedno – izročilo. Že pri štiriindvajsetih letih ga je zbral toliko, da ga je nameraval izdati v samostojni zbirki *Ižansko in drugo narodno blago*. Pri tem se je obrnil na Frana Milčinskega, da bi ga v tej njegovi nameri podprl. Takole mu je pisal:

Za knjigo »Ižansko in drugo narodno blago« je nabrano in bo še nabrano sledeče gradivo:

1. Pravlјice.
2. Kratke šalјivke (kratkočasnice).
3. Za smeh in zabavo (večinoma vojaške stvari).
4. Narodne molitvice.
5. Uganke.
6. Narodne umetnosti.
7. Vraže.
8. Narodni pregovori, izreki in vremenska prerokovanja.
9. Nekaj otroških narodnih iger
10. Nekaj prerokovanj itd. (prepisanih iz zelo starih listov).
11. Slovarček nenavadnih ižanskih besed.

Fr. Kramar, zapisovatelj

Matena 1. V. 1914.²

V zbirki Kramar ni predvidel prostora za ljudske pesmi, saj jih je pošiljal že urednikom slovenskega dela zbirke *Avstrijske narodne pesmi*. Žal pa je zaprosil za podporo pri tisku zbirke tik pred izbruhom prve svetovne vojne, ki je preprečila izdajo knjige, čeprav jo je Fran Milčinski priporočil v objavo. Res pa je tudi, da je s svinčnikom na Kramarjev dopis pripisano: *Tega svojega programa Kramar ni izpolnil.*

O Kramarjevi zbirki je ohranjen dopis Frana Milčinskega iz leta 1923:³

Kramarjevo narodno blago mi je bilo, svoj čas, tik pred vojno, izročeno v

² Dopis je ohranjen v Štrekljevi zapuščini med drugim Kramarjevim gradivom.

³ Tudi to pismo je ohranjeno v Štrekljevi zapuščini med drugim Kramarjevim gradivom.

pregled. Svojim zabeležkom posnemam, da sem se odločil priporočiti, da se stvari v % priobčijo kot „Ižansko narodno blago“ in to zlasti v izpodbudo drugim nabiralcem.

Videl je izbrane te stvari tudi prof. dr. A. Breznik in je, kolikor se spominjam, izjavil, da je dialekt v obče popoljno označen.

Potreben bi bil nemara še kratek topografičen uvod in kratek životopis nabiratelja Franca Kramarja, organista v Tomišlju.

Izdajo knjige je preprečila vojna.

17. VII. 23

Fr. Milčinski

Kramarjevo gradivo, zbrano za zbirko *Ižansko in drugo narodno blago* se je v Štrekljevi zapuščini (ŠZ) delno ohranilo in obsega 245 enot, ki si sledijo: ŠZ 5/1,1–5/1,16: 16 šaljivih zgodb in anekdot; ŠZ 5/2,1–5/10: 12 pravljic in povedk; ŠZ 5/11: uspavanka; ŠZ 5/12–15: 4 pesmi; ŠZ 5/16–18: 3 zagovori; ŠZ 5/19: pijanska šala; ŠZ 5/20–51a: 33 molitev; ŠZ 5/52: igra na vprašanja; ŠZ 5/53–5/64: 12 *soldaskih litanij*; ŠZ 5/65–5/83: 19 pesmi; ŠZ 5/86–226: 140 pravljic, povedk, šaljivih zgodb.

Gradivo obsega torej 168 pravljic, povedk, anekdot in šaljivih zgodb, 24 pesmi, 12 *soldaskih litanij*, 33 molitev, tri zagovore, eno pijansko šalo in eno igro. Če to gradivo primerjamo s Kramarjevim seznamom, manjkajo uganke, vraže, prerokovanja, narodne umetnosti (kaj točno si je Kramar pod tem predstavljal, ni jasno) in otroške igre. O praznih verah na Ižanskem, predvsem o vicanju duš in o mrtvih, je sicer pisal v *Našem domu* [Kramar 1928]. Kljub temu je ohranjenega gradiva premalo za zbirko, kakršno si je zamislil. Vendar pa je v Štrekljevi zapuščini zbranih dovolj pravljic, povedk in šaljivih zgodb, da bi bila lahko zbirka ižanskih pripovedi že kar lepo zaokrožena.

Za vzorec je v nadaljevanju predstavljenih nekaj ižanskih šaljivih zgodb in anekdot ter nekaj pravljic in povedk iz Kramarjeve zapuščine.

GRADIVO

ŠALJIVE ZGODBE IN ANEKDOTE

1. ŠZ 5/1,1; Matena pri Igu, 1907.

Zmirej krempir

»Kaj pa kej pr vas jejest? kaj kej skuhaš držin' pa navadi?« – vpraša gspadina ànè druge gspadine.

»I k-gá skuham,« prav' una: »Zjutrej krempir, apovdne krempirčk, zvečiér pa v ablicah krem-pir.«

2. ŠZ 5/1,2; Matena pri Igu, 1907.

Pr kmiečki mizi

Pr àn' hiš' sa ànkàt imel' hlapca, k' je prov rad zabelene žgance ju. (Sej je dost' ta-ch »hla-pc«!)

Slika 2: Franc Kramar z ženo in sinovi, v Strahomerju leta 1959 [Arhiv GNI ZRC SAZU].

Zdej sa pa ànkàt spiét taklà àn jutř žgance kàsil', – pa pred gspadarjem je b'lu prov h-dú zabele-
len', pred hlapcam pa – nč. Hla-pc zdej ncajt misli, misli, kaj b' nariedu, – ànkàt pa kàr sklejda
tàk' zabàrnè, de je b'lu ta zabele-
n' pred nm, pa gredač prav: »Buh svejt abrača, jest bm pa sklej-
da!« Sevejde, sa se m' vsi smjal', an je pa le pòl zabele-n jú.

3. ŠZ 5/1,3; Matena pri Igu, 1910.

Ribnška

Ribnčen (gspadini): »Če mi daste ano lajboro mlajka, pa ano zagüjzdo krüha, pa bom rito
(rajto) nepiru!«

rajta – reta = rešeto (rajto naperiti = napeti mrežo pri rešetu)

4. ŠZ 5/1,4; Matena pri Igu, povedal oče Anton Kramar, 1911.

Kula u lft zletele

Ankat sa imel' pr àn hiš' ànà stara baba k' sa je imel' za cuprnca. Zdej je imela pa ta, cuprnca'
tud' tàk mazil', de se je zvečiér kàr ž nm namázala, pa je v lft zletela. Gspadar ad tiste hiše je pa
ankat tist' mazil' dabiv, je biv ta prsmàdè pa tuk naúmn, de je s tistm mazilam pa kula namazov!
Tačes sa kula šle pa glih tak v lft k cuprnca, tak de jh nej n-kul več potlej vidu. Már' se b' še sam
s tistm mazilam namazov pa b' šu za ním', màrdè b'jih še vjijè! Škuoda!

5. ŠZ 5/1,5; Matena pri Igu, 1908.

Sejnié [sanje]

Ankat se je an pijanc taku napiv, de je tam pred ànà štala kàr dol' pov, pa glih kè pad kàmát, tàk
de je kàmát glih nad nm visu. Pòl je pa zaspav, se m' je pa sejnal' de je pršu hudič pujnga; pa glih
tačes k' ga je tù hudič zgrab-t, je tist' kàmát k'je pàd nm léažov pa najn'ga pov. Sevejde ta se je

pa zbudu, je pa zagatov mislu de je hudič, je začiev pa vpit: »Hudič! hudič! hudič!« Tačes ga je pa tist' tuk aplá-šl de se nej pôl več tak napiv, de b' pàd kàmátam zaspav.

6. ŠZ 5/1,6; Matena pri Igu, 1908.

V žiénski hitrci

Ankat sti pršle dvej žiénski vkp, pa bi âna ta drugi brš rada ana navica povejdala, pa s' nej muogla v hitrci brš hišnih imién damisl – je pa d'jala: »Jej, buotra, kaj jest vem! N-gáv' fantje, sa pa pad n-gáv'm oknam nekej n-gávli, kuokr tist' anu...«

7. ŠZ 5/1,7; Matena pri Igu, 1908.

Mâčka za-b-lila

Tac'ga se pa nej še noben' kuharci prgudl, kuokr se je unkat Krtačarjov' Jier'. Za večirja je b'la skuhalo ziele na krempir. Ziele je pastav'la v kuhni na okn, krempir je pa v hiša neásla držin' na miza. V tejmi cajt' je pa v kuhna ma-čk pršu, pa m' je zadišov ziele na okni, pa je začiev bruodt pa neám k raca pa vodi. Jiera pride, vzame zabela s peči de b' ziele za-blila, – zdej t-mà je b'lu, mačka nej vid'la, – pa pljè zabela, – pa glih kè pa mâčki. Sevejde, mà-čka je pa speákl, pa je skoču dol', pa je biv vndr še tuk prpravn' de je za slavu sklejda iz zielm prevrnu pred prestrašena Jiera. Jiera pa mâčk sta pa še dovh pumnla tist' večir. – De je vse tu rejs, pa paprášte tist'ga guodca k' je méan tu pavejdov!

8. ŠZ 5/1,8; Matena pri Igu, 1908.

Dobr je adgavuru

Pijanc pride z aštarije natàrkàn kuokr kanuon. Žéána ga pazdravi' z »mi-lm« glasam: »Ti marha ti, gàrdà, pijana, vsrana, smrdliva, tuk si ratov ti zapravliv in nčvredn de t' na muorem pavejdat!« »N', sej je še bul de na muoreš pavejdat,« prav' muoš, »de bš vsaj tih!«

9. ŠZ 5/1,9; Matena pri Igu, 1911.

Prpavejdka ad kruokarja

Ad kruokarja se prpovduje, de je biv včas' narlepši tč, in pa de je znov tàk' l-pu pejt, de naben tč tak' l-pu ne. Kdr je àn pev, sa ga ldié taku paslušal', de sa se kàr zam-knil' v n-gov pejtje, tuk je l-pú pev. Zdej sa šli pa ankat l-dié k maš', pa je spiét začiev tàk l-pú pejt, de sa ga vsi taku paslušal' de sa se spiet kàr za-m-knil', – tàk de sa pôl pa ma ša zamud'li. Pôl je Buh pa kruokarja zaval' tejga taku štrafov, de m' je advziev n-gova l-pota in pa n-gov lepi glas, tàk de je biv pôl pa tàk gàrt k je še zdej, in pa de 'ma tàk gàrt glas, de skorej naben tč tàk ne.

10. ŠZ 5/1,10; Matena pri Igu, 1909.

Na buod' preveč prevziétn!

Je ž-vela ankat ana gspá, k' je b'la prov h-dú bagáta, tàk de ji je b'lu tàk do-br, de ji nč bul nej muogl bt. Lačna nej b'la n-kul, žèna n-kul, imela je kar je tlà, in kukr je tlà, tàk de nej nč vejdlà kaj se prav' h-dú, al' pa kaj se prav' stradat'. Pa kír je b'la tud' uhrna in navsmilena, nej dala n-kul nč beračem; in če jè jè kšn paprosu jst, in je zrav'n jamrov, de je h-dú če je člov'k lačn, se je vselej norca delala: »Kaku pa je, če je člov'k lačn? Al' balí, al' srbi?« (K' nej še n-kol skusla.)

Pa tud' z nuó je drgač' pršl! Buh je je taku štrafov, de je pršla nazadne ab vs premažajne, tàk de je muogla pôl pa sama pètlèt. Potlej je pa že vid'la, al' bali, al' srbi, če je člov'k lačn.

11. ŠZ 5/1,11; Matena pri Igu, 1910.

»Al' 'maš kej skušnav?«

Je b'la ženiča, k' b' sil-n rada vejdlu kaku je k' člov'k umira, al' ma kej skušnav, itd. Zdej ji je pa ànkàt nien muoš zbolu, pa tak' h-du, de m' je že zadna ura živléajna teákla, tàk de je žié začiev pà má-lm vmirat. Ženiča se pa nej muogla premagat, pa ga je vprašala: »Janes, al' maš kej skušnav?«

»I sevejde jh mà'm,« prav' s slabm glásam muoš.

»J' kakšne?« prav' žeana.

»J' teabe,« prav' muoš.

12. ŠZ 5/1,12; Matena pri Igu, 1908.

Krava muočnk spila

Pr Kačerjev h je b'lu tàk narjeán, de sa muogli edina krav'ca k' sa je imel' skuz' vieža v štala gon't. Zdej je pa ankat tastara pa prov re-dk muočnk skuhala, pa na ognišče ga postáv'la, pa nekej v hiša šla. V tejm cajt je tastar' pa s paše krava prgnov, pa je nekej od zàt astov al' k-gá – krava pride v vieža, pa zaglieda tist' muočnk – pa pagnat je nej imù k-d naprej – je tist' muočnk pa spila. Tastár pride damu, bi rad jù, pa nej j-mù kèj. Mislm, de se je ndrukrat bl ahtov za krava.

13. ŠZ 5/1,13; Matena pri Igu, povedal oče Anton Kramar, 1911.

Támbar

Ankat je imela ana prprosta kmiéčka mat', sina pr sudath, pa ga je v an družbi prov hvalila, kaj je nien Janes za 'n fajm fant, pa de je prov za 'nga tavièlcga pr suda-th. Adn pa prav: »K-ga pa je, al' je frajtar?« »Nej ne, nekej druž'ga je!«

»Al' je kaprol?«

»Tud ne!«

»Al je cukeafirar?«

»Tud nej! àn drgašn imié je, pa s' ga nkuokr na muorem zrajtat!«

»I kga b' pa potlej biv?« prav' un, pól je pa še vse naštu: Feldbeblna, kadet feldbeblna, itd. – kè dà uobrista, - pa nobèn imié nej biv ta prav'. Pól pa prav' un: »General pa já nej?!«

»Tud' ne! Nekak' drgáč se prav' – za tist'ga je, k' sprejt griè, k pa 'n stvar prov razbijal!«

»Ja, tk je pa támbar!«

Ženica pa: »Ja, ja, ja, je že prov, za támbarja je, za támbarja, ja!«

Sevejda, tam med družba pa tàk smeh, da sa tli vsi papoukat ad smeha.

14. ŠZ 5/1,14; Cirknik pri Mirni na Dolenjskem, 1910.

Trapast adguvar

Oče prav' sini: »Fant, če čš pr maš' bt, muoreš tud' za ranke kej mol't', potlej bš vuornh pr maš'.«

»E, še za ranke 'm molu, sej jh je že tàk preveč,« se adrejžè sin. Ta je biv pa naumn!

15. ŠZ 1/1,15; Matena pri Igu, povedal oče Anton Kramar, 1907.

Pijanci vsak zagovar prov pride

Anmì pijanci je ankat v-har kàzuc pàdàrù. Pól je pa nék' nekej dnarne podpure dàbiv, je za tist' d'nar pa kàr piv, namejst de bi kazuc papráv s tistm dnarjem. (!) N-gov suost ga je pa pasvaru, de nej rajš kazuc pàprá'v kuokr de b' imù tist' d'nar za-pt. »Viš prjatu,« prav' pijanc, »al' na vejš de kàr Buh st-ri, vse prov st-ri, – je žié mndè tud' tu prov k' mi je kazuc pàdàr-l. Mislš, de m' jest za Bugam papravlov? Buh že vej kaj dela!«

In zapiv je vs tist' d'nar kár ga je b'lu, pa nazadne nej imù ne d'narja ne kazuca.

16. ŠZ 5/1,16; Dolenjsko, povedal vojak, 1909.

V aštariji

»Nà, Janes, le rukni ga an glaš n', sej s' tàk' člov'k k' ànà druga – ž-vav.«

PRAVLJICE IN POVEDKE

17. ŠZ 5/2,1; Borovnica pri Vrhniku, povedal Janez Korenčan, Radeckijev veteran, 9. 7. 1910.

Kdu 'ma pred Bugam narvičč' zaslužjéne?

V jèn far' sa jmièl' dva gəspuda. V tist' far' je biv pa jièn berač. Tist' berač vmrje jøn pride pred suòdbo buòžjo. Kristus mi prav': »Kaj s' duobrəga sturu?« Berač prav': »Doklièr səm muògu dièlat səm dièlov, puòtlej k' nejsəm muògu več səm muògu jət pa pruòst!« Kristus pa prav': »Pejd' k le-unmu studiènc' s təm-le suòdčkom, de bəš vuòde pərnièsu!« Ta je šov pa je nej nəč pərnièsu. Kristus prav': »Zakaj je nis' pərnièsu?« Berač prav': »Kakú je bəm pərnièsu, k' je blu tuòlk žaklov vokol' naložiènəh de nəsəm muògu do vuòde prit'!« Kristus prav': »Zatu so t' tist' žakli branil' de nis' muògu zajèt: Kmetje so tièb' zatu dajal', de b' ti zajnəh muòlu, k' sami nejmajó cajta. Ti pa nejs' nəč muòlu za kmiète, – le pejd' pokuro dièlat!«

V tist' far' zdej vmrje kaplan, k' je biv strašnu pobuòžən. Fajmoštər so djal': »Če ta na bo šov v nebièsa tok' vuòben na bo šov!« Pride pred suòdbo buòžjo jøn Kristus prav': »Kuòga s' duobrəga stuóru na unəm svet?« Kaplan prav': »Svete maše səm darvov!« Kristus prav': »Na ta-le suòdčək, pa pejd' na le-unle studiènc po vuòde!« Ta je šov pa je spet nej muògu pərnest'. Kristus prav': »Kaj t' je pa b'lo na puòt?« – »Tuk' je bl mladəh žiènsk vokol' de je vse mərgolel', jøn taku so letale vokol', de nejsəm muògu do vuòde pridt de b' jo zajev!« – Kristus prav': »K' si svete maše darvov, ti nejs' biv pər nəh zbran', so t' blé mlade ženske pred vočmi, – le pejd' pokuro delat!«

V tist' far' je pa zdej jen rokodélc vmərù jøn je pršov pred suòdbo buòžjo. Kristus prav': »Kaj s' dobrəga sturu?« Rokodélc prav': »H maš' səm mal hədú, tərpu pa huòdù! Kədar səm tərpu, səm se pa kàr na-te spomnu, pa səm vse križe jøn težave lohkə prestòv!« Kristus prav': »Nà ta-le sudčək, pa pejd' v le-un studiènc po vuòde!« Ta je šov pa jo je zajev pa jo je pərnəsù. Kristus prav': »Ti s' si že zaslužu nebesa, le pejd v nebesa!«

18. ŠZ 5/2,2; Špitalič, iz zbirke vojaka Franca Birka, prepisano 6. avgusta 1910.

Kuh in zlatolaska [ATU 531 in ATU 670]

Enkat je biv en grof k'je imev enga kuha, in tist' kuh je imev noter v kuhni v kot' en utar, in gor' v utarji pa eno Mater Božjo, in je vsak juter pred Nó molu. Potlej je pa enkat prinesla ena baba eno ribo in je rekla: »Kter' bo to ribo jedu, bo šlišou vsako živav govorit'!« Tist' grof jo je potlej kupil in je dav 100. goldinarjev záno, in jo je dav tist' mu kuhu speč' in mu je zapovedov: »Če jo boš kěj pokusu, boš prec' ob glavo d'jan!« Potlej jo kuh gre res spečti, in kedar je speče je reku: »En kos'c je morem pa vseglíh pokušt, bom vsaj vidu al' je dobra al' ne!« Zdej je je res pokusu in so se hitro muhe oglasile: »Le počaki, mé bomo pa povedale!« Kuh se pa hitro oglaš': »Tih' bodite, bom pa vam jést' dav!« Zdaj jim je dav jést', in muhe so blé potlej tih'. Drug' dan sta šla pa ta kuh in grof na jago, in grof je komej čaku da b' bəš šlišou žival' govorit'. Potlej sta šla pa naprej in sta prišla gor' v en greč in tam je biv pa en velik graben, in sta šla mem' tega grabna in kojn je zarezetov: »Kokó sem jest naumen k' tega desca gor' v tá greč nose, mar' b' ga noter v ta graben vergul!« Kuh se je pa nasmejov k' ga je zastopu. Grof je pa vidu kuha k' se je nasmejov, se m' je pa prec' zdel' de ga je zastopu - in zdaj mu je reku: »Kader damó prideva te bom prec' ob glavo djal!« In potlej prideta damó in grof mu je reku: »Zdej te na bom še ob glavo djal, če boš dobiv ti tisto dekile k' je v ta de vet' dežel' ki j'má zlate lase!« – Potlej mu je dav en'ga kojna

in sto goldinarjev dnarja in puol je pa šov na raizo. Je prišev kjè v en gozd k' sti blé dve pot': ena je b'la srečna ena pa nasrečna. Zdaj je premišlovòv po kater' bi šev, in puol je šev po tist' pot' k' je b'la srečna. Je šev daleč po gozd', potlej ga je srečov pa en volk in mu je reku: »Jest ti bom koina rastàrgal, sem lačen!« Kuh ga je pa prosu: »Pust' mi ga, jest imám še deleč za mašerať.« Volk mu je reku: »Nèč, jest sem lačen, jest ti ga bom kàr restàrgal.« Puol ga je restàrgal in se ga je nažerl, in puol mu je b'lo pa žov k' ga m' je restàrgal. Jo je pa ubrav za tistim kuhom in mu je reku: »Žov mi je k' sem ti koina restàrgal, zdej pa kàr ná-me sed', te bom pa jest nesu glih kjè koker je tista zlatolasa dekle!« Ta je sedu na volka, in sta letéla naprej, in sta prišla glih kjè h tist'mu grof' k' je tista dekle b'la, – in ta se m' je ponudu za kuha in volk je pa zbežov. Zdej je biu tá pr tistim' grof' že en let' za kuha, in je premišlovòv kakó bi tisto dekle sabo spravu – in je je enkat prašou, če b' šla z nim? Dekle m' pa odgovori: »Praš' očeta če smem jèt!« Kuh je šev in je prašou grofa če m' da hčer de b' šla z nim; al' grof mu pa odgovori: »Če dobiš tist' ven'c koker ga je moja hčer pred enim letom pr murji u pesk' zgubila, in tist' perstan k' ga je pred sedmim' let' u murji zgubila, in pa žive pa mrtve vode, pa jo boš dobiv!« Ta je šev in pride kjè do murja in je trofu tam eno mravlo in en'ga orla k' sta se tergala za en'ga càrkneniga kojna. Kuh jima je pa reku: »Ti mravla, imej glavo, zato, ker v vsako lukno lahko zležeš, in ti orel imej pa ta drug' život!« Puolej sta b'la pa temu kuhu mravla in orel z'lo hvaležna k jema je tak' fajn rastalov – in sta rekla: »Zdej pa kàr češ, pa ti bova pomagala!« Ta pa odgovori: »Ti mravla, dobod' tist' ven'c k' ga je ta dekle pred enim letam u pesk' pri murji zgubila!« Mravla prav': »Ga bomo že dobile!« In so ga dobile pa so ga m' dale. Puolej ta pravi orlu: »Ti orel, dobod' pa žive in mrtve vode!« Orel je šev, je je dobiv, pa m' jo je prnesu. V tistem cajt' je pe ena riba v morju h kraj' pršla, in ta orel je pa tisto ribo zagrabu, de b' jo požeru, al' ta kuh pa hiter skoč' h orlu in mu jo s kluna potegne, pa nazaj v murje vrže. Riba se pa oglaš': »Kar boš hotu ti bom pomagala!« Kuh je pa odgovoru: »Ti dobod' pa tist' perstan k' ga je ta dekle pred sedmim' let' u murju zgubila!« Riba zdej gre pa ga m' pernese. Ta gre zdej nazaj h tist'mu grof' in mu da vse tist' troje kar je dobiv: ven'c, perstan, pa živo in mrtvo vodo. Puol je dobiv tisto zlatolaso dekle, in jèma je dav grof eno kočijo in en par kojna pa sta se pelala h tistemu grof'. Pret je pa še ta zlatolaska zmeknila očet' tiste tri reči k' jih je biv un' dobiv: ven'c, perstan, in živo in mrtvo vodo. K' sta se kje h tist'mu grof' prpelala, je biv ta grof strašnu vesev te dekllice zlatolaske. Kuhu je pa djav: »Lepa je res ta dekle, al' ob glavo te bom pa vse glih djal!« Puol ga je pa kàr na drobne kosce sesekov, to pa samó zatò, k' se je bav de b' mi ta kuh to dekle na prevzev. Puolej je pa šla tista lepa dekle in je kuha pokropila naperu z màrtvo vodó, puol pa še s živo, in mu je pret vse kosce lepó vkup zložila. Kuh je zdej prec' oživu, in je biv še bel mlad k pret. Grof' je biv puol pa strašno všeč in je reku: »Zdej pa še mene rèssekejta, pa me glih tak' pokropita napàrù z màrtvo pòl pa še s živo vodó, de se bom še jest pomladu!« Te dva sta ga zdej rèssekala na kosce, pa neč skup djala, in sta ga naperu pokropila iz živo vodo, puol pa z mrtvo. K' sta ga pokropila z živo vodó so vsi kos' gomazel', k' sta ga pa z mrtvo, je b'lo pa vse mrtvó, tak' de je grof zdej mertev ostov. Puolej sta te dva ostala sama, in puol sta se pa vzela, in je b'la taka ofcet de ni b'lo še take not' v tistem' grad'. Pa tud' jest sem tam zraven biv, in sem vidu kako so jel' in pil' pa men' neč dal! Puolej sem pa bežov stran' od nih, – pa je te stor' je kon'c!

19. ŠZ 5/2,3; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Vod svet'ga Kurenta [ATU 592]

Svet' Kurent je pàr enmu grof' žvino pasu. Zdej ga je pa enkat en mož srečov jøn ga poprosu za vbôgajme. »Kaj bom pa dav,« prav' svet' Kurent, »k' nemam več kə tri vinarje?« – »Kar 'maš tú děj,« prav' moš. Tà m' zdej dà dva vinarja. Gre naprej jøn ga sreča spet jen moš jøn ga spet

popruòs' vbògajme. »Kaj bom pa dav?« prav' svet' Kurent. »Tri vinarje sëm jəmù, pa dva sëm vbogajme dav, anga 'mam pa še. Če t' še teja dam, puòl pa sam na'm nəč jəmù!« »Kar 'maš, tu dèj!« prav' spet ta moš. Ta m' dà še tist vinar jən gre naprej, Zdej ga sreča pa spet jen moš jən ga spet glih tak' popruos vbogajme. »Kaj bom pa dav?« prav spet svet' Kurent. »Tri vinarje sëm jəmù, pa sëm še tiste dav. Če ti dam pa ta-le sukna, puòl pa spet sam nəč nemam!« – »Kar maš, tu dèj!« prav' spet tist' moš. Ta m' dà še tisto sukno jən huòče jət naprej. Ta moš je biv pa sam Jezus, jən ga zdej vstav' jən mi prav: »Koga čəš pa jmet' zdej za lon?« Svet' Kurent prav': »Anè tåke gosli, da če bəm z nim' zagodu, de bo mogu vsak plesat, jən an tåk kladu de bo vse zanejto; puòl pa jeno tåko flinto de bom vse zadu, jən tåk suòdčək, de kter' bo z nega piv, de bo mogu vsak šeruòk stat'«. Jezus mi da vse šteruje, puòl sta pa šla vsak k sièb. – Zdej je pa svet' Kurent gnov žvino past. Tam je pa gosli vzev jən zagodu, žvina je pa taku plesala de je vse stancala. Gròf" se je pa čudnə zdel kaj de je žvina takú kumrna, lačna jən zmatrana ratała. Je šu pa ankat pogledat za svetəm Kurentom kaku pase – jən se tam v an gərm skrije. Svet' Kurent pa vzame gosli jən zagode, žvina začne pa spet plesat – pa še grof v gərmu. Grof ga zdej spodi, ta zapusti žvino pa gre po svet'. Sabej je vzev pa vse tiste štir' stvari: gosli, kladvu, flinto, pa tist suòdčək. Zdej pa pride do 'nga trnov'ga grma, jən na tistmu grmu je pa jen təč sədu. Mem' je pršov pa an baron, pa je vidu da 'ma ta flinta pa m' je reku: »Kaj? ti znaš strelat? če ti tistga-le tiča vstərliš ki' je tam-le na tistemlè gərmu, grem jest prec' nàh pujn!« Ta pomer' – puf! – pa se təč zvrne mrtù na tlà. Zdej pa caplà baron nah po tistga tiča, – svet' Kurent pa vzame gosli pa zagode, baron pa začne plesat, pa je tuk cajt plesov doklièr nej biv vəs kərvav. Zdej so dal' svet'ga Kurenta pa vobést'. K' so ga pərpelal' ke pod gavge je pa djav: »Dajte mi še 'nkat gosli sëm, da predən bom vobešen de si bəm še jena zagodu!« Tej so m' jih dal', ta pa zaguòde pa so začel' vsi plesat, – ta pa ləpu zbeži. Pride pred pekù, jən kə ga tam zagledajo se ga pa vstrašjo, k' so se bal' de na bi še nəm tak' zagodu de b' mogli vsi plesat. Zdej so začel' pa taku pəklənske vrata tiščat, de vsəm krempli skuz vrata poglièdajo. Ta pa zdej vzame tist' kladu, pa vsəm hudobam kremeple zanejta. Zdej gre pa še pred nebeške vrata. Svet' Peter mi pa prav': »Ti že na bəš šov v nebesa, s' dost hud'ga naredu na svet!« Svet' Kurent pa prav' svetmu Petru k' je rad piv: »Al čəš kaj pət?« Zdej mi pa da s tist'ga suòdčka pət. K' je začev pa svet' Peter šeruòk stat', m' je ta za hrbtom pa v nebesa vəšù, pa se je kar na tisto sukno vsù pa na tiste vinarje. Svet' Peter ga je pa zdej duòl gonu pa nej tu jət. Svet' Peter prav': »Buh jən muòjstər! Pej'd' ga ti, jest ga na muòrem!« – »Ja, kěj pa sədi?« »Jə prav' de na sojim!« – »Nə, če pa na sojəm sədi, pa ga pust'!« Jən pustu ga je.

20. ŠZ 5/2,4; Borovnica pri Vrhniku, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Vod divjiga moža

V an' host' je živ divji moš. Kmetom je pa duòst škode naredu, k' jəm je huòdu po pòl' nəh pərdelke krast. K' je biv pa tud' strašnú vièlək jən težak, je pa kèr je hodu vse potlačù jən pomandrov. Sevejde se b' ga kmiètje strašnu rad' znebli, sam' bal' sa se ga, k' je biv tak' strašnú vièlək pa močàn. K's' ga nej noben upov, jəm je pa še zmièrej glih škuòda delov. Ankat pa pride v tist' kraj an berač pa so m' djal: »Kuk ti damo, de ga boš okol' pərpprav?« Prav' berač: »Pedeset gulđinarjev!« Tej so m' jih dal', ta je pa šov h divjim moži pa se je pər niem za hlapca vđinov. Zdej ga pa ta berač vpraša kej bo on (berač) zvečer lièžov? Divji moš m' je pokazov postlo k' je 'mela namest ruhe same vojstrè nošče pokonc' postavlene v postli. Na tisto postlo je dù divji moš vsacga kter' je pršov k nem'. Puòl po nuòč' k' je pa un spav (?) je pa vsacga s tåko klado k' je mèrła deset col pa pobòv (pobil). Ta berač je biv pa kumštən, je pa skərvej naredu enga slamnatga možica pa ga je du gor na tisto postlo léč; sam se je šov pa pod tisto postlo skrit. Zdej pa pride divji moš s tisto klado k' je mèrła deset col, in k' vdar' pərvəč po postli pa zavpije berač

pod postlo: »Mene ne!« K vdar' drugəč spet zavpije: »Mene ne!« K' vdar tretjəč pa spet glih tak': »Mene ne!« Zdej se pa divji moš strašnù prestraš' jən s' misli: Trikrat səm ga tak' vdaru kar sem ga mogu, pa je biv še zmirej glih živ, – pa je zbežov. Pred hišo je jmu pa divji moš grah zasajen, jən k' je začev bežat se m' pa tist' grah ke med nuge zaplete, jən taku pade, de se na mesti vbije. Taku je blu konc zdej divjige moža. Berač je pa le imov pedeset guldinarjev, jən kmetje so bli pa vesel' k' niso jmel' več divjiga možá.

21. ŠZ 5/3; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Vod jenga fanta, kak' je biv kumštən [ATU 1525]

Ankat je jəmù an oče anga sina. Puòl, k' je ənmal vodrastu ga je dav pa sojmi brat' de b' se pər nēm kēj zvuču. Ta nəgov brat je biv pa razbojnək. Fant nēj družga pər nəm vidu kokər kák je kròv, kak' je vbijov, jən druge tške slabe stvari. Zatu se pa tud' tã družga nej pər niem navuču kokər same slabe stvari, prida nəč. K' se je »zvuču«, je pa pustu strica pa je šov po svet'. Pride do 'nga grofa jən ga pros' službe. Graf ga pa vpraša: »Kaj pa znaš?« Ta prav: »Krást znam narbəl!« Graf se pa nasmeje jən prav: »Tud' dobrə! De bəm pa vidu če riēs znaš ták krast kokər pravəš, ti bəm pa tu-le vkašov: Drev' b'va šla jəst in moja žena v ta-le cimər spat. če bəš ti spòd náj ruho vzev, pa bəš dobiv dost' šenkənge; če ne te 'm pa ob glavo dù!« Ta zdej prav': »Bom!« – Zdej zvečer pride, jən une dva gresta lèčt v cimər. Zdej ta je biv pod tisto postlo pa že skrit. K' una dva zaspita, pa ta vzame z aržeta štir' gnile jajca (klopotce) pa jih kè med una dva na postlo zažene. Grofova žena se zbudi k' je ták smrdél, pa zbudi možá pa m' prav' »Lub' muj moš, ti s' se mənde vsròv kə ták smrdí!« Zdej pa zvlejšče spod njij' tisto smrdljivo ruho, pa je kè pod postl zažene. Zdej k' sta spet zaspala pa tã vzame ləpú tisto ruho, jo zgane jən se nalahkə vən zmuzne s cimra. Drug' dan pa vpraša grof vočeta tega fanta (k' je tud' zdej v tistmi gradi služu): »Kaj pa tuj sin dela?« Oče prav': »Glih zdelè ana vsrana ruha tamle pere!« – Grof je pa prec' vedu ktero ruho jən s' misli: Dobrə jo je spēlov! Zdej prav' grof fantovmu vočet: Zdej mi pa povej (sini) de nej men' drev' kojna 'rajtferta' s štale vkrade, kə ga bdò vahtal' štirje moj' hlapci, – če ne pa glavo zapade. Voče gre jən mu pové kár m' je grof naroču. Večer je pršov. Grof je pa ták razdelu hlapce pər vahtajni, de sta dva tist'ga kojna jìždla, puòl na vsak stran' kuòjna je pa jedən (hlapəc) stav. Zdej un fant pa pride, pa napàrù tiste dva hlapca k' sta na tleh stala s tška pijāča napojí, de sta voba jen za družəm pospala. Puòl una dva k' sta jezdl, je pa nalahkə z vilam' pa z grablam podparù de sta v luft' vostala, da sta misəlla de sta na kojn'. Sevajde, puól je pa ta tistga kuòjna zlahka vkròv! – Drug' dan pa prav' grof fantovmu vočet': »Kaj pa duònəs tuj sin dela?« Voče prav': »Tamle jenga kuòjna štərglea!« Grof s' je pa mislu: Ta je pa təč ta! Zdej je pa šov grof h tejni fanti pa m' je djav: »Vejš kaj, təč si, vse fajn spelaš! Duòns boš pa spièt jìena, – le poslušej me! Zdelè bjè šli muòj' hlapci s tremi par' vlov vorat. Če boš ti šov kè, pa de boš ták' jìenga vuòla zmed teh šièstəh vkròv, de na bo voben zmed hlapcov tièga zapazu, pa boš dobiv spet šiènkəngo; če ne boš pa vob glavo djan!« Ta prav: »Bom že, bom!« Zdej pa gre ta k' so hlapci voral', je bla pa tam jìena gošča, je ta šov, pa kár v tisto goščo. Zdej je začev pa vpit': »Čudo, čudo se godi, pa še več se bo! Čudo, čudo se godi, pa še več se bo!« Zdej un hlapc pa sevajde vsi puste vuòl', pa so letièl' v goščo gledat kdu vpije. Zdej ta pa skoč' na drugəm kon'c vən z gošče, pa leti h vuòlom, pa brš jìenmu rep vodreže, pa ga jìenmu drugmu vuòlu v gobəc vtakne, unga pa prime pa ga vodžène. Hlapci zdej pridejo nazaj – pa zagledajo tist' rep molet' volu z gobca, pa so sevajde vsi misəlli de je ta vov unga vuòla požaru. K' pridejo damú pa povejo grof' kaj je ta vov naredu. – Grof je šov pa vse glih vprašat fantovge vočeta kaj kèj zdej sin dela? Voče prav: »Glih zdelè tamle jìenga vuòla napaja k' je brez repa!« – Grof gre zdej h tem fant' pa m' prav': »S tabo se na grem več. K' se bi še šov me b'ti vob vse pəprav!« Zdej m' je dav še šenkəngo – pa je konc.

kojn rajtfert = jahalni konj, jezdni konj

22. ŠZ 5/4; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Kumštna uganka⁴

Jena grafna je zastavla pər fruštki ta-le uganka: Kaj je tu? Na lubezni sədım, z lubezni pijem, jən z lubezni jēm? – Vsi so si glav' belil', pa vobedən jo nej muògu vğənət. Puòl pa prav' grafna: »Kə vidəm de je voben na vgane, je bom pa sama povièdala jən razložila! Vid'te, jest səm imièla jiènga lubčka, jiènga hautmana. Zduòlej pod zièmlo səm jəmièla pa puòvhnə oruòžja: sabəl, flint, pəštuòl jən tak' naprej. Guòr nad tistəm voruòžjem ja biv pa jen cimər, jən je blu tak' narjièn, de kdur je stopu tri stopine vod vrat de se je vsakmu pod nogàm vdrlə, pa je padu duol' med tist' voruòžje pa ga je prec' do smrt' ferdierbal'. Jièkrat je pršov tud' ta muòj lubčək-hautman kè v tist' cimər, k' səm ga po nesrièc' vodkliènega pəstila. Jest letim za jnim de b' mi na pəstila nor', – pa je blu že prekasnə, se je že zvrnu nuòt v globočino! Strašnū səm za nim žalvala, jən s' voçitála de səm jest sama vuržeh, k' mi nejsəm že prejt v ta cimər prepovièdala huodət. Zdej sevajde nej vobièna žavba več puòmagala, – mrtu je biv pa je blu! De b' jəmièla pa jièn spomin za nim, səm dala pa z nəgovəh kuòsti si naredit' stov, žlico, jən pa kuòzarc; z nəgove čəpine pa – sklìedco. Zatu pa še jiènkət: Na lubezni sədım – na stuol'. Z lubezni pijem – s kozarca. Z lubezni jiem, – tu je pa žlica jən sklejca.«

Vsi so djal', de je riès ta uganka tuòk zapletièna jən kumštna, de kdor nāj povučen o ni de jo riès na more vganit.

23. ŠZ 5/5; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Hautman – hudič

Devet in sedemdesetletni Radeckijev veteran Janez Korenčan iz Borovnice pripoveduje: »K' smo bli leta 1848ga v Milanu na Laškəm, je biv pər tistəm ragamənt' k' səm biv jest prov an strašnū žleht pa srov hautman. Biv je Nemc, k' je nas sloviènske fanta strašnū sovražu. Tist' je biv tuòlk žleht, de je huòdu po nuòc' naše sloviènske fante strašət, k' so tam pər anəm britof' vahtal'. Voblejčen je biv pa v medvedji kuòž, pa ražičke s' je dav na glav' napravv', tak' de je biv skor' riès glih ták k' ta prav hudioč. Zdej je pa huòdu naše fante strašət po noč' po tistəm britaf'. Zdej je pa ankət tud' pršu strašət angà k' je biv domá z Vərhənkə, jən k' se je pisov Velkavrh, – ta ga je pa kàr vstrelu. Puòl so tli pa tistmu hautmanu tisto medvedjo kuòžo pa ražičke səlçt, pa na nabeno vižo nejsə muògli, – kar tac'ga so muògli pokuòpat kuòkər je biv – v medvedji kuòž' pa v ražičkəh! Puòl sa pa djal', de k' je biv tuolk žleht, de ga je jmù məndè tuòlk' hudič v vuoblast' de nej pustu de b' ga preblejkli. – Tist' Velkavrh pa nej biv puòl namàra nəč štrafan. Za kuòga k' sa b'li vsi vesèl' de ga nēj blu nəč več, k' je biv tuòlk' žleht pa huduòbən!«

24. ŠZ 5/6; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Ali res mrtvi nazaj hodijo?

V Mirkah pər Varhənk' je pər 'Razorc' ta stara mat' po smrt' 'nazaj hodila'. Hodila je skuòr vsak dan, jən tú dapovdne vuòd desiètəh pa do dvanajstəh; puòl je pa kàr zginla. Pər vajen' sa je b'li pa že takú, da je že skuòr nəč hmièrk' nejsa jəmel' če je pršla. Najraj' je b'la kədər je pršla v kuhni pər dejklah. – Z mojo ranco materjo sti blè pa prejt daklièr je bla še živa hədú pərjatle. Ankat sva šla mədvá z muòjo ranco materjo k' səm biv jest še votrok h tist' hiš' h Razorc', – pa

⁴ Objavljeno v Kroje [1995: 227].

sa moja mat' vprašal': »Al pər vas riès huòdjo tastara mat' nazaj?« Sa djal': »Riès, riès, sej bdà zdelè hmal' pərsli!« – Puòl pa riès, k' je vura deset vodbila pa se pərkažejo. Moja mat' sa bli pa zdej əncajt rdeč' əncajt višnev' ad strahú. Jest səm pa tam zravn mater stav, pa za kiklo se jəh daržov, k' səm se tud' bav. Star səm biv pa tačas ad sedəm do vuòsəm let, pa še vse dobrə vem, če je prov že anəh duòbreh 70. lièt vod tega. Tisto žiènsko k' je nazaj hodila səm glih taku gvišnə v abras vidu, kokər gvišnə jest zdele tukejle sədım! Zdej ji pa moja mat' pravjo: »Vsak človk Bogá časti, al' ga tud' ti?« (So jəh tikal'.) Una je b'l pa kàr tih'. Zdej so jo pa še mat' vprašal': »Kaj ti pa vəndər fali?« Una pa zdej prav: »Tri pėke kruha specite, pa ga med vbuòge razdelite, – tu mi fali, družga nəč!« Moja mat' še pravjo: »Al' te smem še ana rejč vprašat?« Prav' una: »Žihər, ker čəš.« Moja mat' prav': »Tu m' povej, kakšən grejh ja narvėč' na svejt'?« Una prav: »Narvėč' grejh na svejt' je fovšija,« – pa je zginla. – Puòl sa pa brž tiste tri pėke kruha spiėkli pa med vbuòge razdali – pa nej blu puòl tiste žiènske nəkul vėč nazaj.

25. ŠZ 5/7; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Fajn ga je vrihtov

Je biv furman k' je jmù štir' kuòjne. Ankat je furov po svet' pa je pršov do anè vuòštarije, kièr je biv sedəm kuhanəh jajc snù. K' jih pa nēj jəmu s kəm plačat je pa djav birti: »Jih bəm že əndruk kat plačov, kədər bəm še kəj tukej huòdu!« Birt prav': »Je že duòbrə!« – Ta furman je pa šele čez šièst lejt pršov spet v tist' krej, pa se je zglasu v tist' vuòštarij', pa je vprašov kuk b'dà kuòštal' tist' jajca. Birt je pa djav: »Le vi si misəlte kuk se b' v šièstəh ličtəh s tistəh sedəm jajc ənəh piščet zvallə! Zatu ste zdej vi miən' glih tuòlk dužni, kuòkər b' bli vsi tist' piščeta vrièdni!« – K' pa ta furman nēj jəmu zdej tuòlk dnarja de b' vse tú plačov, sa m' pa vse štir' kuòjne vzièl'. Ta je pa vəs žalastən šov, pa je pršov do jenga guòzda, jən tam not' je pa dobiv jenga vòglarja k' je vògle kuhov. Zdej je pa ta təmi vòglarji vse poviedov kaj se m' je zguòdlə. Vòglar pa prav': »Nəč se na buj, bəm že jest ta stvar vse v red dū!« Puòl je pa tist vòglar šov pa je unga birta tožu za tiste štir' kuòjne. K' je vòglar šov drugəč v kanclijo, je pršov šele k' je bla ura že jenajst. Dohtar prav': »Kàk pa de te tuòlk cajt' nej?« Prav vòglar: »Səm mogu doma buòb kuhat, da ga bəm vsadu!« Dohtar prav': »Bək naúmni! Kdaj s' še slišov, de b' muògu pred buòb kuhat predən se vsadi?« Vòglar pa prav': »Kdaj ste še vi slišal' de b' kuhana jajca piščeta valila?« Dohtar je vidu de jma ta vòglar prov, jən je puòl pərsilu tirt' ga birta de je muògu tistmi furmani vse štir' kuòjne nazaj dat, pa tiste jajca m' je muògu tud' šiènkət, pa še vse kuòštənge duòhtarji plačat, – zatu k' je tù tak' furmana golfat. Glih prov m' je blu golufu, sej druž'ga zaslužu nej!

26. ŠZ 5/8; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Vod dvejəh sinə [ATU 613]

Jiènkət sta žvièla jièn vuòče pa jièna mat' k' sta jəmièla jiènga sina. Jəmièl' so jièno štacuno. Kar zbolta vuòče pa mat', pa vòba vmrjəta. Zdej je sin pa kar sam vostov, nej jəmu nobenga vėč ta domačəh. Starši so m' riès zapustli precej premožiejna, al' negova zapravliva žlahta m' je pa vse požerla, tak' de na zadne še kam pod streho nēj jəmu jət. Zdej je pa sin h žlahti šov jən je prosu de b' ga vzel h seb'. Tam so m' pa djal': »Ke h unəm pejd', h unəm, pər nas te na nobeno vižo ne mormo jəmət!« In tak' je obšov vso žlahto, pa povsod so se zgovarjal'. Ta je zdej šov pa kar po svet'. Pride zvečer do 'nga mesta, k' je bla ura že jenajst. Tejga je zdej pa začel' skrbèt kēj bo čez noč? Pride do 'ne štacune, kir je bla še luč, jən s' misli: »Tle nuòt bəm šov pruòst za čez noč!« Prejt je šov pa še po svuojəm vopravk', jən k' tak' v nebo gleda pa zagleda glih nad tisto štacuno ne neb' zapisan: »Nocoj se t' bo sin rodiv, – jən k' bo pa star 18 let bo pa na gavgah

vobejšen!« Ta gre zdej not' v tisto štacuno jøn popruòs' za jerpræge. Štacunar mi prav': »Jih boš že dobiv!« Puòl m' je pa dav vse, večerjo jøn postlo. Ta pa prav': »No, kə ste bli tu-òlk duòbri de ste m' dal' ncoj večerjo pa jerpæge, bom vam pa nekaj povedov! Pret k' səm biv zunej, səm vidu nad vašo hišo zapisan' de se vam bo n'coj sin rodiv; jøn k' bo pa star vosnajst let bo pa na gavgah vobièšen!« Štacnar je biv pa zdej vse vkəp: vesev jøn žalostən. Brš leti v tist' cimər kir je bla žena – jøn sin je biv že na svet'. Štacnar je biv sina pa strašnu vesev, zatu kə nièsta z ženo še vuobenga sina jəmela. Sevajde, k' se je pa domislu kaj še sina čaka, je biv pa strašnu žalostən. Un fant je zdej pər tej hiš pa kar vostov. Pər tej hiš' so jmel' pa tud jeno hčerkò, k' je bla glih take starost' kə ta fant. Vkəp sta zdej v šuòlo hodila, vkəp sta guòr rasla. Kədər sta se srečala, sta se pa vselej vobjièla, vkušənla, pa Bogu hvalo dala. Tist' štacunar je jemu tud' več kuminu k' mi pa že vod dost' lejt nejsò dal' vobene rajtənge. Zatu jəm jienkat prav': »Vobene rajtənge mi nkuòl na spe-late jøn na daste! Spelajte m' jo pa m' jo dajte, de bəm viədu, al' səm na bulšəm al' na slabšəm!« Zdej so se pa lotil' kumin' rajtənge, pa je vobièn nej mogu spièlat. Ta fant je pa djav: »Dajte jo mièn, jo bom pa jest!« Un (kuminje) so se pa nuòrca ž nièga dielal. Ta je pa šov pa jo je v dveh urah spièlov. Kuminov je blu sram, štacnar ga je pa zdej še duost' rajš' jəmu kə priet.

K' je ta fant pa vodrastu, se b' pa rad vožienu s hčerjo tistega štacnarja, ker sta se jmièla s cièlga srca rada. Zatu pa jienkat pər pərložnost zapros' štacnarja za njièno ruòko. Štacnar ga je pa strašnu rad jəmu, zatu k' je biv tak' brihtne glave jøn fajnga vuòbnašajna. M' je pa dav hčer za žièno, jøn pa še tuòlk premožienje, de sta voba do smrt' prov srièčno žəviela. Puòl nun' vatruòc so jmiel' pa glih tak' vsəga zaduòst, jəm nej nəkul' nəč mankal'.

Zdej tist štacnarjov sin je pa hitər guòr rasu jøn se v šol' prov ləpú vučiv. Zdej pa kədər m' je vuòče krəh dajav pa se je vselej zjuòkov nad sinam, k' je vejdu kaj ga čaka. Sin ga pa jienkat vpraša: »Zakaj se pa juòkate vuòče, kədər mi krəh dajete?« Vuòče prav: »Boš že še zvejdu zakaj!« Sin pa prav': »Nàte krəh nazaj, prejt ga na pojièm doklièr m' na povejste zakaj juòkate!« Vuòče pa prav': »Ti bəm že povièdov k' bəš jienkat vuòs najst let star, – zdej t' pa še ne poviem!« Zdej gre sin pa v ta zguorajni cimər pa vzame pəštuolo jəz lajdəlca, poklièe vočièta pa jəm prav': »Vuòče! Če m' ne povieste zakaj se jokate, se m' prec' na mest' s tole pəštolo vstrelu!« Vuòče m' je pa mogu seviède zdej vse poviedat zakaj jøn se je zravn jokov k' m' je mogu poviedat. Sin pa prav': »Nəč se ne jokajte, vuòče, bom šov pa po svet'!« Zdej je pa šov sin po svet', pa je pršov not' ke v deveto deželo. Pride h jienmu štacnarju za kumina, h jienmu takmu, k' je jəmu dve hiš', pa vobe štacun', puòl pa jièno samo hči. Tam se zdej tuòk vdomač', de m' tist štacnar ponud' hči za žièno. Ta s' je pa mislu: »Sej dòvh že tak' na 'm živ, kəga mi če puotlej žièna!« Zdej je pa djav štacnarji de ga na veseli še žient, de je še premlad. – Zdej hmal' po tistəm pride pa jien štacnarjev prjatu njièga jøn nəgovò hčer na ohcet vabət. Ta dva zdej gresta na ohcet, pa hčeri kar ni dalo meru na ohcet', kar nekaj jo je domu gnal'. Zdej se pa riès jəzmuzne skərvej, pa gre domu. Pride domu – pa ne najde tejga kumina na suojem mièst, za pudəlnom – ga nej blu nəkir. Vsa jəs sièbe tièče pred nəgov cimər, pa pogleda čez klučavəčno lukno not', – pa ga zagleda k' je na postli lièžov glih k' b' biv mrtu. Zdej drugəč poglièda – ga pa že nej blu nəkir. Kar zginu je. Tretjəč pogleda na vrt, kar ga zagleda k' na gavgah že vobièšen vəsi. (Zdej so m' ble pršle tiste lièta – vuòs najst lièt – k' b' jəmu vobièšen bit.) Ta dekle skuòč h nièm, pa m' bərš varu prerieže, jøn ta pa glih tak' pade duol' k' b' biv mərtu. Zdej pa k' nej blu tam glih vobene vuòde ga je pa kar s suòjo vaduo prebrihtala. Na puòl jo je pa za žièno zvez. Nièn vuòče mi je zdej pa kar vobie štacun' čəs dav, tak' de ste jəmela prov duòbre dohuòdke. Zdej kar mi žièna zbolí. Tam zravn je bla pa 'na Marina cirkuca, jøn ke not' je ta zdej pa muolt huòdu de b' mi žièna vozdravla. – K' je jienkat tam klečov, pa məm nièga jien lep rmen tičək zlati pa m' prav': »Tle men' jien rmen peresce spul', jøn če bo kteri že prov mərtu, pa če se ga boš s tem perescem dotaknu na ta zdulajne žnabile pa bo prec voživu!« Ta spul' tist' rmen' peresce pa gre prut' dum'.

V tej m' je doma pa žična vmrla. Ta se pa dotakne s tistēm perescem nenih ta zdulajneh žnablē, jōn žiēna ja prec voživēla. V tist' mest' je pršu pa jiēn general z jōs sojmi sudatī, – jōn ta žiēna se je s tistēm genaralem pa spōčala, tak' de niēn moš še zato nej nōč vejdu. Zdej je pa pršu cajt de je muōgu ta general vōn jōz mesta jōt. Ta je pa zdej kar skōrvej ušla z nim čez murje. K' pa niēn moš pa zdej vse tu zviē, je biv pa strašansku žalostēn, pa doma vse preda, pa se pelea čez murje za jno. Sabej nej jōmu družga kokōr jien kufōr povhen dnarja, jōn not' jiēne mašne bukuce, jōn v tistōh mašnōh bukucāh pa tist' čudni pereščōk k' je mrtvōga voživu. K' stop' z barke na suh' pa gre po svet' za sojo žēno. Pride do jiēnga prov liēpga vrta, jōn po tistm' vrt sta pa jōn muōski pa jiēna žčnska špāncirala. Zdej gre bližej, pa prec spozna sojo ženo, jōn un je biv pa tist' general. Žiēna ga je tud' prec' spoznala, pa nej tla generali nōč poviēdat de je tu niēn moš. Ta se je pa zdej pōr tiēh dviēh za guōrtnarja nuot' dav. K' je pa zamiērkov, kak ' ga žiēna grdu glada, se je vpisov pa frejbulōh med sudate, pa glih h tistmī regamient' kokōr je biv tist general. Puōl predpustam je pa dav napravv' ta general jiēn liēp bal za sudate. Na tist' bal je pršla pa tud' tiēga žiēna. Vsi sudatje so plesal, sam ta nej tu nōč, kar sōdu je tam. (V tejmi cajt' je ratov že tud' kapruōl pōr sudatōh.) Kar pride nōgova žiēna jōn ga vpraša: »Kaj pa ti tukej sōdiš, al' na bōš šu nōč plesat?« Ta vstane puōl sta pa šla pa plesat. Žiēna m' je pa zdej med plesom ta zlato uro podvargla, tak' de nej ta nōč čtu. Puōl je pa zavpila: »Jej, jej, moja ta zlata ura m' je vkradena!« Puōl so pa vse sudate vōsteral', pa so jo pōr tejmi dobil! Puōl so ga pa vobiēsli. Ta je jmū pa sujga purša (k' je biv kaprol) pa mu je naroču priēdōn so ga vobiēsli, de kadōr bo von mrtu na gavgah visu, de nej von gre v nōgov kufōr, pa nej vzame z mašnōh bukuc tist' pereščōk, pa m' nej ga na ta zdulajne žnablē položi, pa bo prec' voživu. Je djav: »Če bōš ti tu naredu, bo žihōr vōs tist' dnar k' je v kufri tuj!« K' so ga vobiēsli je pa riēs šu ta purš pa je vprašov: »Al žihōr tistga-le ta mōrtvōga k' tam-le na gavgah vōsi zakoplem?« Un' so pa djal: »O žihōr, še rad vidmo!« Ta je pa šov pa je vzev tist' pereščōk z bukuc pa m' ga je partisnu na ta zdulajne žnablē pa je un prec' oživu. Puōl ga je pa duōl snev pa skru. V tista jama k' je bla pod gavgam' je pa kar jiēn klinc zagnōv pa zasu, da b' misōlli de je unga zasipov. Puōl je šov pa purš nazaj h sudatēm, ta je šov pa po svet'. Pride do 'nga mesta tiste dežele k' je blu vse s črnēm popēt'. Pravjo: »Zetu, k' je kralova hči na smrt bovna.« Ta pa prav': »Jest jo bom pa vozdrav!« Gre h krali jōn mi prav' de jo bo vozdrav če vobeden ne. Kral pa prav': »Oh, prekasnō ste pršli, – je že mrtva!« Ta pa prav: »Jo bom pa oživu, sej je tud' znam!« Kral pa prav': »Če m' b'te pa tu nariēdli, jo pa vam dam puōl za žiēno, pa še puōl kralēstva!« Ta gre v ta zgurajni cimōr kir je ležala na parah, pa vzame tist' pereščōk vōn z bukuc, pa se dotakne ž nim nenōh ta zdolajneh žnabl, pa je prec' oživēla, – pa je bla zdej še duōst, duōst lejps' kō prejt. Puōl sta pa ke po cimri špāncirala pa pogovarjala se. Kral pride guōr v cimōr, – kar jōh zagliēda k' sta tam špānciērala. Strašnu je biv vesev, de je kar skakov, jōn m' jo je dav prec' za žiēno, pa pu kralēstva. Puōl je biv ta za fice-keniga, vuōna pa za fice-kenigovko. K' je jiēnkat šov vokol' vsōh sojōh regimiēntov pa je vsacga pohvalu. K' je pršov pa do tist'ga k' je biv tist' general k' m' je žiēno vodpiēlov je pa vse pošinfōv kar je mogu. Puōl so se pa vsiēdli h kosil' pa je djav: »Kdu ta-le uganka vgane: Jest sōm šov mōm jiēnga varta, pa m' je gortnar vrgu prov jieno lepo belo rožo vōn. Je pa pršov jiēn drug' gortnar, pa m' jo je vzev, pa na soj vrt presadu!« Vsi so si glavō belil', pa voben je ni mogu vōgnōt. Puōl pa ta prav': »Je bōm pa jest sam razlužu! – Vite, jest sōm jōmu priēdōn sōm biv fice-kenig jōn še priēt prov lepo žiēno, k' je bla hči jiēnga štacnarja, – tu je tist vrt, gortnar, pa bela roža. Puōl je pršov pa ta-le (pokazov tistga generala), m' je je pa vodpiēlov – tu je pa ta druh gortnar, k' mi je ta roža vkrov, (žiēno)!« – Vsi so djal' de je smarti vriēdōn, – jōn puōl so pa taka suōdba čēznōga nariēdli, de so generala vobejsli, žiēno so pa štirje kuōjni rastrgal'. Un je pa še dovh, dovh biv za fice-koniga, jōn sta z žiēno prov srečno žōvela, jōn pa tud' srečno vmrla.

Nō, zdej je pa kuōnc'.

jerpræga – Herberge = prenočišče
 kumín, kumínje – komi = trgovski pomočnik, prodajalec
 frejbulah – freiwillig = prostovoljno

27. ŠZ 5/9; Borovnica pri Vrhniku, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Kakšna muč 'ma svet' križ [ATU 326]

Jièkat je bla jièna mat' k' je jmièla jiènga sina. Ta mat' pa zbolí, pa pride na smrtno puòstlo. Pokliče h sièb sina pa m' prav': »Lub muj sin! K' bəš šov po svet' pa vsak dan ták-le kriš nared', pa bəš zmirej srečən: Z Jezusovəm križem duòl lièžem, z Marijnəm plajšem se vodiènem, Jezusu pa mojo dušo zročim!« – K' mat' to zgovori, pa vmrje. Zdej je šov sin pa po svet'. Pride do jiènga bogatga kmeta, k' je jəmov hišo na dva kuónca. Tièga popruòs za večerjo pa za jièrpərgə. Kmet pa prav': »Večerjo boš že dobiv, jièrpərh t' pa ne morem dat' zatu ne, k' v unəm ta maləm kuònc k' je prazno po nuòč' straši!« – »E,« prav' ta, »jest se vobiènga nəč na bojim; zavol tièga bəm vse glih lhkə šov!« K' vodvečerjajo pa vodmuòljo gre ta pa spat. Vo povnoči pa pride nuòt v ta kuònc' sièst hudičev k' začno plesat. Ta pa nardi ták svet kriš k' so ga mat' navučili, pa m' niso nəč muògli. Puòl pa še prav': »Sej jest znam tud' plesat, al' grem tud' jest žihəř?« – »Žihəř,« pravjo. Ta gre z jiènəm hudičem plesat – kār ga zdej tist' hudič pohuòdi. Tièga pa tú vjezi, pa zgrab' tam jièn kók (štango) pa vse hudiče pretièpe jən vən spodi. V tisto jišo jih nej blu puòl pa nəkul več.

Zdej gre naprej po svet' jən pride do ənga malnarja, k nēj muògu nəkul' pred puòlnočjó nəč mlèt, zatu ne, k' so hudič' vsak večer hodil' špilat' pa grièšne duše mlèt. (Po puòlnoči so pa vselej zginli.) Malnar cajhna jən cajhna pred təm fantom zavol tièga, kaj de bo. Ta fant pa prav': »Čakte, jim bom že jest pokazov!« Zdej k' zvečer pride, pa nardi ta ták kriš k' so ga mat' navučli, pa čaka hudiče. Zdej pa pridejo hudiči pa začno prec za dnar špilat. Jièn kolu v malnu pa pusté de je kār prazen volok liètu (de nēj nəč məlù). Ta jim pa prav': »K' nēj škuòda, k kolú prazən volok leti?« Tej pa nəč na vodgovoriè, so kār movčal'. Tièga pa tú vjezi k' mi nejsó tli vodgovórt', pa zgrab' malnarjev štuòkovnək pa začne nabijat po nəh, ták' de sa vsi zbežal'. V tist' malən nej blu puòl pa vobiènga več. Nə puòl sta šla z malnarjem pa spat.

Ta zjutrej vstane jən gre naprej po svet', pa pride do 'nga grofa k' se je že nuč dièlala. Ta ga pruòs zdej za jièrpərgə. Glih tačes je jəmù pa tist' grof jièno novo grajšino səzidano, jən so dajl' de kter' bo šov ta parvi v tisto grajšino lèčt, de ga bdo prec' hudič rastièrgal'. Grof pa zdaj təmi prav: »Ke-le pejd' v mojo ta novo grajšino lèčt! Tam pa straš! Če bəš ti jièna nuč nuòt prestòv (de bəš živ vostov) ti bom dav puòl vso tuò grajšino, pa še suòjo hči za žièno!« Ta prav': »Bom!« Zdej gre v grajšino, se v postlo vleže pa spet glih ták kriš nardi: z Jezusovəm križem duòl lièžem, z Marijnəm plajšem se vodiènem, Jezusu pa mojo dušo zročim! Vo povnoči se pa pərpəlea v goreč' kočij' pet hudičev k' so šli naravnost nuòt v grad – pa pravjo: »Pejd' jièdən jiskat' tist'ga k' na postli leži!« K' pride jièn hudič noť h nem', ga nēj mogu sam zatu ne, k' je biv ta že do stopal v svet Trojic' zavit. Ta gre jən prav': »Jest ga ns morem, nej ga gre jəskat jen druh!« K' je pršov jen druh je biv ta že do kolen v svet' Trojic' zavit, pa m' spet nēj nəč mogu. Ta spet prav' de ga na more, de nej gre še ta tretji. K' pride ta tretji, je biv ta že do pasa v svet' Trojic' zavit, ták' da m' tud' ta spet nēj nəč mogu. Ta spet glih ták prav' de ga tud' na more, nəj gre še ta četərt'. K' pride ta četərt', je biv ta že do pod pasha v svet' Trojic' zavit, ták de m' tud' ta spet ni nəč mogu. (Sevajde, ta fant se je pa zmirej križov.) Ta spet leti jən prav' de ga na more, pa ga na more. Ta velk' hudič pa prav': »Vi nejste za nəč! Grem pa jest sam puòjn, jest ga pa bom!« K' pride tã ta velk' hudič kè, je biv ta pa že do vratu v svet' Trojic' zavit. Tã velk hudič se vstraš', pa zarjove, pa taku vən z gradú zbeži kār se je dal', ta druh pa za nim! Tistəh hudičə nej blu puòl nəkul več

nazaj. – Zdej grof zjutrej vstane, jøn gre poglièdat, – kår zagleda tièga k' je vesev jøn zdrov vokol' grada špencièrov! Zdej m' je dav pa prec' hèer za žièno puòl pa še ta grad, v tejmi grad' so jmièl puòl pa vohcet. Pa miène so tud' zravn povabil, pa so m' dal' s fuingreta jèst, z rešièta pa pit'. Une dva sta puòl pa prov duòvh žavièla, tuòlk cajt' doklièr nejsta vmrla.

28. ŠZ 5/10; Borovnica pri Vrhniki, povedal 9. julija 1910 Janez Korenčan, Radeckijev veteran (79 let).

Vod sviètga Greguòrja [ATU 933]⁵

Je bla jiènkraj jièna grafna k' je jmièla jiènga sina, ktièrga je bla tàk' »puòstran« dobila. K' se ga b' pa rada znebila, ga je pa jiènkraj povila v cujne pa v jièno cajno dèla, juò zamazala, pa po vuod' spøstila. Cajna je pa plavalala pa je pørplavalala do jiènga malna, tam se je vuòb »grableh« pa vstavla. Tist' maløn je biv pa vièløk, na pièt tečajev, – jøn k' se je tista cajna vuòb tistøh »grableh« vstavla – se pa kår na jiènkraj vstavjo vsi kolièsa v malni. Malnar leti poglièdat zakaj de stojjè, – k' pa nāj prec vuržeha zamièrkov zakaj stojjè, je začev pa vuòd same začudenast' kè vokol' malna liètat pa vuržeha jøskat. Kår zamièrka jeno cajno tam pør »grablah«, pa jo potiègne brš z vuòde pa jo v hišo nièse. Tam jo pa vuòfna, – pa je votruòka nuòt' v cajni dobiv! Zdej v malni so začel' pa spet kår sami vod sebe koleša vokol' letet' pa mlèt kø pret. (Tu je pomenil' de bo tist' votrok jenkat še svet moš).

Glih tačas je pa jmièla žièna tièga malnarja tud' jiènga sinčka, jøn je bla v votruòdji puòstli. Malnar ji povej kaj je dobiv v vuòd, jøn žièna pa prav': »Kår jømejva ga, ga bva že redila!« Nø, jøn puòl je pa vøstov pør hiš'.

K' sta votruòka nmal' vodrasla, sta pa vkøp v šuòlo hodila, se jøgrala, jøn včas' pa tud' štraj-tala. Kødør sta se kèj štrajtala ga je vselej zmièrjev ta domač' sinøk: »Grègorčøk, pørplavarčøk! Grègorčøk, pørplavarčøk!« Svièt Griègor pa nāj nøč vièdu de nājma pravøh staršev, ampøk je mislu de so tú nøgov' starši. K' je vodrastu je šov pa po svet'. K' gre tàk' po svet' pa pride glih do tiste grafne k' je b'la nøgova mat', pa se j' ponud' v službo. Ta ga je sprejela, jøn k' se je prov fajm vobnašov jøn zravn je biv pa še prov lièp, ga je pa začela silt' da jo nej vzame za žièno. Ta jo je vzev, jøn k' se je jiènkraj preblaču, je pa vid'la »žièna« pør nem' na vråt' jièno svetinco k' mi jo je tačas na vrat dela k' ga je po vuòd spøstila, – jøn po tist' svetinc' je pa spoznala, de je nièn moš – nièn sin.

Brš mi tú poviè, jøn k' sin tu sliš' se pa strašnu prestraš' jøn gre pruòč vod matere. Tam je bla pa jièna velika vuòda, jøn tam blis pa prov jièna velika pušava, jøn v tuò pušavo gre zdej svièt Griègor. Tam pa najde jièno skalnato votlino, gre nuòt' jøn prav': »Jest søm s sojo materjo grešiv, morem pokuro dièlat!« Zdej pa tisto votlino za saboj zakliène, jèn vrže tiste kluçe skoz' jeno lukno v tisto vodo de so se potopli – jøn začne pokuro dièlat.

Glih v tejmi cajt' je pa v Rim' papeš vmørù. Po vsøm Rim' je samú zgonil', – jøn zdej nejso nøč vejdlji kdu bo puòl za papeža. Glih tačas je pa v tist' vod' jièn ribøk ribe loviv, pa je tiste kluçe najdu. Puòl so pa djav: »Pejmo še v pušavo h Greguòrji!« So šli, so vodklenil', pa so ga duòbli. Na ram' m' je pa jièn bev golobček sædù, jøn v klunčki je pa jen bev listøk døržov. Guòr je blu pa zapisan': »Griègor nej bo za papeža!« Jøn puòl so ga pa zvolil' za papeža.

Sviètga Greguòrja mat' pa nej nøč vod tièga viedla. Vièst je je pa strašnu pièkla, jøn je pršla v Rim h ta novmi papeš' h spovd'. Papeš' jo je pa spoznov de je negova mat' ji je pa djav: »Baba gårda, stran' se m' sprav'!« Jøn nāj je tù ne spovièdat ne vodvièze ji dat'.

⁵ Objavljeno v Kroje 1995: 227].

O KRAMARJEVI ZBIRKI LJUDSKIH PRIPOVEDI

Navedenih 28 pripovedi je le vzorec obsežnega gradiva – skupno 168 pravljic, povedk in šaljivih zgodb, ohranjenih v Štrekljevi zapuščini. Zgodbe so zapisane v ižanskem narečju, kakršno je bilo v rabi na začetku 20. stoletja, zato so nam nekatere besede danes manj poznane, tako npr.: *rajta* (št. 3), *reta*, *rešeto*; *kojn rajtfert* (št. 21), *jezdni konj*; *jerprøga* (št. 26), *prenočišče*; *kumin* (št. 26), *komi*, *trgovski pomočnik*; *frejbulah* (št. 26), *prostovoljno* in še več drugih, danes manj poznanih ljudskih besed in germanizmov.

Šaljive zgodbe so bile z izjemo dveh nabrane v Mateni pri Igu, ponekod je celo pripisano, da jih je povedal Francev oče Anton Kramar. Šaljivka »Trapast adguvar« (št. 14) je bila zapisana v Cirkniku pri Mirni na Dolenjskem, šala z Dolenjskega (št. 16) pa je le norčavi pivski nagovor. Šaljivi narativni slog močno spominja na humoristične pripovedi, ki jih je po ljudskih motivih zapisal Franc Milčinski v knjigi *Súha roba* [1920], kjer so zbrane šale na račun Ribničanov.

Vsebina šaljivih zgodb pogosto pripoveduje o trdem kmečkem življenju, ko revne družine dostikrat niso imele kaj dati na mizo ali pa so preprosti ljudje iz dneva v dan jedli isto jed. Tako se je v marsikateri družini krompir znašel na mizi zjutraj, opoldne in zvečer, kakor so se iz resničnih razmer pošalili v šaljivi zgodbi (št. 1). V zgodbi št. 2 je norčavo predstavljen hlapec, ki si želi na žgancih več zabele, sicer namenjene gospodarju. Prav tako si skuša hlapec v »Ribnški« šaljivki (št. 3) pridobiti skledo mleka in kos kruha in za to obljublja, da bo napel mrežo na rešetu, saj je Ribničan, kjer je ta obrt doma, zgodba pa se ob tem pošali iz ribniškega govora.

Na kmetih se je dogajalo, da so si celo domače živali včasih privoščile jedi, namenjene družini, npr. maček, ki se je spravil na zelje (št. 7), ali pa krava, ki je pojedla močnik (zgodba št. 12).

Da je bil alkohol neprijetna nadloga tudi v tistih časih, priča šaljiva zgodba (št. 5) o pijančku, ki v sanjah zamenja komat z vragom. Drugi pijanček v šaljivki (št. 16) je imel več sreče, saj je uspešno zavrnil ženine kritike in obtožbe.

Med pripovedi, ki govorijo o težkih socialnih razmerah, sodi tudi svarilna oz. poučna zgodba o bogati ženi (št. 10), ki nikoli ni dala vbogajme beračem. Nazadnje je sama obubožala in šele tedaj je doumela, kaj pomenita besedi 'stradati' in 'hudo'.

Iz ženske opravljivosti se šali zgodba št. 6, iz ženske radovednosti pa zgodba »Al' maš kej skušnav?« (št. 11).

Posamične verske predstave so prav tako lahko tema šaljivih zgodb. Tako so npr. ostanki verovanj v čarovnice ohranjeni v anekdoti (št. 4): gospodar domačije, kjer je živela stara žena, ki je veljala za coprnico, z mažo za letenje namaže voz, ki odleti v nebo, tako da ga potem niso več videli.

Aitiološko obarvana je šaljivka (št. 9) o krokarju, ki je zgubil svoj lep videz, ker je odvrčal ljudi od maše.

Povedke in pravljice so zelo blizu drugim pripovedim, ki so se ohranile v Štrekljevi zapuščini z Dolenjskega in delno s Štajerskega. Marsikateri pripovedni tip in motiv se ne loči zelo od pripovedi, ki so jih zbrali drugi, še posebej tisti, ki so zbirali v bližnjih krajih.

Med objavljenimi primeri je pravljic, ki jih lahko uvrstimo po ATU tipni klasifikaciji [Aarne in Thompson 1961; Uther 2004] šest. To so: pripoved »Kuh in zlatolaska« (št. 18), ki združuje mednarodna tipa ATU 531 in ATU 670; pripoved »Vod svet'ga Kurenta« (št. 19), ki sodi k mednarodnemu tipu ATU 592; Šaljiva pravljica »Vod jenga fanta, kak' je biv kumštən« (št. 21) se uvršča med pripovedi o prebrisanem tatu, tj. ATU 1525; pravljica »Vod dvejah sinə« (št. 26) se v drugi polovici približuje pravljичnemu tipu ATU 613; »Kakšna muč 'ma svet' križ« (št. 27) je varianta mednarodnega tipa ATU 326; legendna pravljica »Vod sviētga Greguðrja« (št. 28) sodi k mednarodnemu tipu ATU 933, pripoveduje pa o bodočem papežu, ki se je incestni zvezi umaknil v samoto in bil na čudežen način izvoljen za papeža. Ta pripoved je dokumentirana že v srednjem veku in se je širila s knjigo *Gesta Romanorum* (št. 81).

Med povedkami prevladujejo pripovedi o določenih verskih predstavah in bajčne zgodbe, kakor npr. povedka o divjem možu, ki ga ukane berač z zvijačo (št. 20).

Kar nekaj je zgodb, ki pripovedujejo o duhovih oz. o dušah pokojnih, ki nimajo miru in se zato vračajo nazaj, kar je opisano npr. v pripovedi »Ali res mrtvi nazaj hodijo?« (št. 24), in sicer v obliki osebnega doživetja.

Da se ni šaliti s hudičem, še manj pa se maskirati vanj, pripoveduje zgodba »Hautman – hudič« (št. 23), ki je opisana kot resničen dogodek, ki naj bi se bil zgodil v vojašnici v Milanu.

Zdrava kmečka pamet zmaga v šaljivi zgodbi (št. 25), ki pripoveduje, kako si popotni *furman* ne pusti kar tako drago zaračunati sedem kuhanih jajc, ki jih je pojedel pred časom, pa jih takrat ni mogel plačati, zdaj pa mu hoče gostilničar zaračunati celo jato, ki bi jo piščanci zvalili v tem času. Vozniku pri tem pomaga prebrisani oglar.

Deset pripovedi je Kramarju povedal upokojeni vojak – Radeckijev veteran Janez Korenčan pri svojih 79-ih letih; tri šaljive zgodbe je slišal od svojega očeta Antona Kramarja, ki je bil po poklicu mizar; ena pravljica pa je iz zbirke vojaka Franca Birka iz Špitaliča. Pripovedi so bile zapisane okoli leta 1910. Vsi podatki, s katerimi je Kramar opremil zapise zgodb, kakor tudi izjemen posluh in natančnost pri zapisovanju narečja, kažejo na nenavadno osveščenost Franca Kramarja, ki je imel za tisti čas veliko znanje in je popolnoma obvladal zapisovanje ljudskega pripovedništva.

Zelo pomembno bi bilo, da bi izdali pripovedi, ki jih je Franc Kramar nabral na Dolenjskem in v okolici, saj je gradivo zanimivo že kot dokument tega, kar so si ljudje v tistem času pripovedovali. Pripovedi zelo slikovito in pristno odslikujejo pripovedno izročilo tistega časa na Dolenjskem. Vsekakor Kramarjeve zapise ljudskih pravljic, povedk in šaljivih zgodb posebej zaznamujeta živahen pripovedni slog in preprost domač jezik, ki odslikuje pristno ižansko govorico in narečje. Njegove narečne zapise so cenili poznavalci že v tistem času, saj

je med drugimi Anton Breznik že tedaj dejal, da je *dialekt v obče popoljno označen*, kakor je zapisal Fran Milčinski v dopisu, v katerem je komentiral izdajo *Ižanskega in drugega narodnega blaga* (17. 7. 1923). Zanimiva pa bi bila tudi primerjava med Kramarjevim gradivom in leposlovnimi deli Frana Milčinskega, ki jih je navdihnili ljudsko izročilo teh krajev.

LITERATURA

Aarne, Antti in Stith Thompson

1961 *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. Helsinki: Folklore Fellow (FFC 184).

Kramar, Franc

1922, 1926 Kako in kje sem nabiral slovenske narodne pesmi. *Cerkveni glasbenik* 45: 49.

1928 Prazne vere na Ižanskem. O vicanju duš in o mrtvih. *Naš dom* 20 (sept.): 218.

Kropej, Monika

1995 *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: Založba ZRC.

2001 *Karel Štrekelj. Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC.

Kumer, Zmaga

1959 Slovenske ljudske pesmi z napevi. Poročilo o glasbenem gradivu, nabranem 1906–1914 pod Štrekljevim vodstvom, zdaj v Glasbenonarodopisnem inštitutu v Ljubljani. *Slovenski etnograf* 12: 203–210.

1959/60 V spomin Francu Kramarju. *Glasnik Slovenskega etnografskega društva* 2 (2): 14.

1995 Štrekljevo delo za slovensko ljudsko pesem. V: Muršič, Rajko in Mojca Ramšak (ur.), *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (*Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva* 23): 9–21.

Matičeto, Milko

1962 Štrekljeva zapuščina in korespondenca s Francem Kramarjem. Ob petdesetletnici smrti dr. Karla Štreklja. *Slovenski etnograf* 15: 223–242.

Milčinski, Franc

1920 (ur.) *Süha roba*. Risbe Hinka Smrekarja. Ljubljana: Založba umetniške propagande [na platnicah letnica izida 1919].

Slovenske ljudske pesmi 1–4

1970–1998 *Slovenske ljudske pesmi 1–4*. Ljubljana: Slovenska matica.

Štrekelj, Karel

1895–1923 *Slovenske narodne pesmi 1–4*. Ljubljana: Slovenska matica.

Uther, Hans-Jörg

2004 *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography I, II, III*. Helsinki: FF (FFC 284, 185, 186).

FRANC KRAMAR AND HIS COLLECTION OF »ORAL TRADITION FROM IG AND OTHER REGIONS«

At the turn of the 19th century, when the Austro-Hungarian monarchy was in its final stage, the Austrian government undertook an extensive project with the aim to assemble a comprehensive collection of Austrian folk songs with melodies. The undertaking was initiated by Wilhelm Hartel, a university professor of classical philology and Minister for Education in Vienna. Dr. Karel Štrelkelj, who supervised the collecting in Slovenia and was also appointed editor of the Slovenian part of the future collection, and was in charge of putting together a collecting committee. Numerous collectors of folk songs from the entire Slovenian territory sent in a wealth of material that was processed by the Slovenian Folk Songs Collection Committee (OSNP), affiliated with Slovenska matica. Approximately 10,000 songs with melodies had been collected by the end of the project. One of the most diligent collectors was certainly musician Franc Kramar (1890–1959). Musician by profession, he worked as organist and sexton, mostly in Tomišelj and in Poljane pri Škoffi Loki. He lived with his family on his farm in Matena by Ig. Inspired by an article in Mohorjevo koledar with the title "Nabirajte narodne pesmi" (Collect Folk Songs), he started to collect folk heritage in 1908 at the very least. Until his death in 1959 he had collected numerous folk songs that he recorded in dialect on paper, together with their melodies. Yet Kramar did not limit himself solely to folk songs, but collected also folk literature and other traditional material not only from the vicinity of his native Ig, but also from other parts of Slovenia, especially from Upper Carniola, Lower Carniola, Styria, and White Carniola. Altogether, Kramar collected 4861 songs with melodies, which makes him by far the most industrious collector of folk songs at the time. He was sending the collected material to the Slovenian Folk Songs Collection Committee, corresponded with F. Milčinski who collected songs primarily in the Dolenjsko region, and cooperated with M. Hubad who was in charge of editing the melodies of the collected songs. Kramar also corresponded with K. Štrelkelj who was editor-in-chief of the Slovenian section of the Avstrijske narodne pesmi (Austrian Folk Songs) collection. Štrelkelj also published Kramar's written records in the Slovenske narodne pesmi (Slovenian Folk Songs) (1895–1923). Kramar's first letter to Štrelkelj, written when Kramar was only twenty-one, reflects his great enthusiasm for this work.

Kramar also collected other kinds of folk heritage, especially oral tradition. By his twenty-fourth year he had collected so much material that he planned to publish it in a collection with the title Oral Tradition from Ig and Other Regions.

Since Kramar had already been sending the collected folk songs to the editors of the Slovenian section

of the Austrian Folk Songs collection, he had not planned to include folk songs in his own publication. Unfortunately, he applied for financial support for its printing just before the onset of the First World War and the book was never printed. The publication had been prevented by the war.

A part of the material collected for the intended publication *Oral Tradition from Ig and Other Regions* has been preserved as part of Štrekelj's legacy. It contains 245 units, classified as 168 folktales, anecdotes and humorous stories; 24 songs; 12 soldiers' litanies; 33 prayers; 3 invocations; 1 drunken joke; and 1 game.

When comparing this material to Kramar's list we can see that certain sections are missing: riddles, superstitions, prophecies, folk arts (what exactly Kramar meant by this remains unclear), and children's games. Yet the amount of the preserved material does not suffice for a compilation such as Kramar had desired. Štrekelj's legacy nevertheless contains enough folktales and humorous stories for a decent compilation of the tales from Ižansko.

This article presents twenty-eight folktales and humorous tales that have been preserved in Štrekelj's legacy. Having been written in the dialect from Ig region from the beginning of the 20th century, some expressions are somewhat difficult to understand.

With the exception of two, the humorous stories had all been collected in Matena by Ig. The jovial narrative style of these stories recalls to mind the humorous stories written by F. Milčinski; based on folk motifs, his stories that ridicule the residents of Ribnica and the vicinity were published in his book *Süha roba* (Wooderware) in 1920.

These humorous stories often refer to the hardships of farm living when poor families frequently had no food to put on the table or were forced to eat the same dishes day after day. Many a family ate potatoes in the morning, as the main meal, and in the evening. Such (true) circumstances were the basis of story No. 1. Story No. 2 speaks about a farmhand who desires more lard, otherwise the prerogative of the master of the house, on his corn mush. In story No. 3 from Ribnica a farmhand tries to obtain a bowl of milk and a piece of bread by promising to stretch mesh on a sieve – the common handicraft in Ribnica valley. In story No. 7 in which the cat ate the sauerkraut intended for the family, and in story No. 12 the cow ate the porridge prepared for the master. Alcohol was another topic dealt with in these stories. In the humorous story No. 5 a drunk in his dream mistook a horsecollar for the devil; the drunken hero of story No. 16 was far luckier and was able to refute all of his wife's accusations.

Another story that describes harsh social circumstances is the tale No. 10 that speaks about a rich woman who had never given alms to beggars. Only after losing all her possessions was she able to comprehend the true meaning of the expressions »to starve« and »hard times.«

Story No. 6 ridicules gossipy women, and story No. 11, titled »Al' maš kej skušnav?«, makes fun of women's inquisitiveness.

The remains of folk belief in witches have been preserved in anecdote No. 4 in which the housemaster smears a cart with flying grease whereupon the cart takes off to the sky, never to be seen again.

Aitiological elements can be seen in story No. 9 that describes a raven that lost its beauty because it had dissuaded people from going to mass.

Folktales that Kramar collected are similar to other tales from Lower Carniola, and partly also

from Styria, that have been preserved in Štrekelj's legacy. Six of the tales discussed in this article can be classified according to the ATU type classification [Aarne and Thompson 1961; Uther 2004]. They are the following: folktale No. 18, *The Cook and the Princess with Golden Hair*, that combines two international types, type ATU 531 and ATU 670; folktale No. 19 *About Saint Kurent* that belongs to the international type ATU 592; humorous folktale No. 21 *About the Clever Boy* has been classified among the tales about the cunning thief (ATU 1525); the second part of folktale No. 26 *Two Sons* is similar to the folktale type ATU 613; No. 27, *The Strength of the Cross* (ATU 326); and folktale No. 28, *About Saint Gregor*, classified as the international type ATU 933, whose hero withdraws from an incestuous relationship into isolation and is miraculously elected for the new Pope. This folktale had been documented already in the Middle Ages and spread among the people by means of the publication titled *Gesta Romanorum* (No. 81). Among other folktales collected by Kramar are predominantly the ones about folk beliefs such as, for example, story No. 20 that speaks about a wild man who was conned by a beggar. Quite a few stories speak about ghosts or souls of the dead who are unable to rest in peace and therefore return to the world of the living; such is story No. 24, about the dead woman, who is coming back to her people. This story is written in the form of a personal experience.

Story No. 23, *Hautman – Devil*, warns the reader that the devil should not be meddled with, let alone should people mask themselves as one; once again, the story recounts an allegedly true occurrence that had happened in the barracks of Milan, Italy.

Common sense wins in humorous story No. 25 about a man who had eaten seven eggs for which he was unable to pay; some time later, the innkeeper wants to charge him the whole flock of chickens that would have been hatched by the hens from the seven eggs. With the aid of a crafty charcoal burner the man manages to win the dispute.

The narrators of these stories were of different profession. The stories were set on paper around 1910. The data provided at the end of the stories, Kramar's meticulous records, and his exceptional ear for dialect all reveal his sensitive perception and expert knowledge on recording.

The material collected by Franc Kramar in Dolenjsko and the vicinity is certainly very interesting; it is a document that gives insight into the kind of stories people were telling one another at the time, and in a specific area. Reflecting the character of the times through the vivid narrative style and the use of the simple dialect, these narratives represent a genuine document and reflect the folk narrative of Ig with surroundings and other Slovenian regions. Even experts highly valued Kramar's records in dialect. It would be interesting to carry out a comparison of Kramar's material with Fran Milčinski's literary work that had been inspired by folk tradition.

Dr. Monika Kropelj

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana
monika@zrc-sazu.si
